

אחרי הבצע. והמשל הזה אינו מטעם אחד לדברי תורה, אלא כיון שהביא רב כהנא משל מן הצייד, גם הוא הביא (ראב"ד).
ע"ע בעל המאור ומלחמת ה'.

ככתבם וכלשונם'

את ה"א תירא – לרבות תלמידי חכמים' –

'כי כשירא את ה' ומאמין בו, אז הוא דבוק ביראת התלמיד-חכם, והתלמיד-חכם בהתדבקו ביראת ה', מדבק עמו כל היראות אמיתיות והנמשכים אחריו. ושורש זה אמר אא"ז זללה"ה באמרם ז"ל (ברכות לג): 'אין, לגבי משה מלתא זותרתא הוא' – ופשוט כשהם יראים ממשה, אזי היראה מלתא זותרתא הוא, כי משה היה מדבק ביראה הפנימית על ידי התדבקם בו. כך נראין לי דבריו' (דגל מחנה אפרים, ליקוטים תצוה. ע"ע באריכות בחדושי אגודת למהר"ל מפראג).

'פירש... כל אתין שדרשת מה תהא עליהן. אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה' –

'... פשוט וברור שאף שידעו את הל"ב מדות בקבלה למשה מסיני, מכל מקום לא יכלו להשתמש בשום אופן מאופני הדרשות אלא אם כן היה ברור להם שאין טועים בו, היינו שידעו מהלכו לגמרי ולא היתה להם פירכא בכל התורה כולה, כי אם היתה להם פירכא הוכרחו לדעת שיש כאן איזה פרט שנשכח בפרטיות אופני הדרש בחלק המיוחד הזה שהיתה בו הפירכא. והנה הפירכא נגד דרשת האתין היתה לא רק מסברא אלא ממש מבחינת נמנע, דמה שייך לרבות לירא ממנו כמו מהקב"ה; ובכן הרי מוכרח שהיה כאן איזה חסרון בקבלתם. ואף שידעו שקבלתם מוסמכת וברורה, מכל מקום לא היו רשאים להשתמש בה עד שתתיישב הפירכא. וזהו שאמר ר' שמעון העמסוני **'כך אקבל שכר על הפרישה'**, דהיינו שההלכה היא שיפרוש כשם שהיתה הלכה שידרוש, וממילא שעשה שתי מצוות, הדרישה והפרישה, ולא שהדרישה היתה מצוה בטעות, דאי הכי היה צריך לומר 'כשם שסברתי לקבל שכר על הדרישה כך אם גם אין לי עכשיו מצות הדרישה, שבטעות היתה, אבל תהיה לי מצות הפרישה, דהיינו הברור והחרטה מן הטעות' (מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 353).

לפירוש מהר"ל המובא לעיל, הטעם שפירש מדרשת כל ה'אתין' הוא כדי שלא יטעו התלמידים לדרוש בזה. וא"כ אין צריך לומר שהיה לו ספק באיזה פרט שנשכח בכללי הדרשה.

דף מב

'משכח רב רבבי שקיל משכח זוטרי שקיל...' כינו התירוץ שהמית על פי עד אחד ועפ"י בעלים כ'זוטרי', לפי שאינו מיושב אלא למ"ד כופרא כפרה, אבל לדעה החולקת הלא מודה בקנס הוא ופטור כדלעיל. ועוד, כיון שלפי עדות העד הרי השור מחויב סקילה, אין מסתבר לקבל עדותו לחצאין, כי אם אתה מאמינו הרי השור נסקל ואינו בר תשלומין, על כן אין מסתבר שצריכים מיעוט על אופן שכזה לפוטרו מכופר (עפ"י ראשונים. וע"ע באילת השחר).

'תניא איך בעל השור נקי – רבי יוסי הגליל אומר: נקי מדמי ולדות...'. פשט הכתוב משמע שאינו כמועד שנאמר בו בעליו יומת אלא בעל השור נקי ממיתה. ואולם מקרא מיותר הוא, כי ממילא משמע שרק אם שור נגח הוא מתמול שלשום בעליו במיתה. על כן דרשוהו ב'אם אינו ענין לגופו' לענין הסמוך לו; כופר, דמי עבד, או דמי ולדות (עפ"י תורת חיים).

'אמר ליה אביי אלא מעתה גבי בושת נמי נימא הכי...'. יש מהראשונים שפירשו 'בושת' לאו דוקא, אלא הקושיא משאר ארבעה דברים [שגם בהם כתוב 'אנשים'], אלא שאפילו בבושת יתחייב (עראב"ד ורשב"א).

'ולא שוורים, דאע"ג דיש אסון יענשו'. אם תאמר, מה צריך מיעוט לשור (וע' בראשונים דהוי יתורא ולא משמעות גרידא) שאינו נפטר מתשלומין כשיש אסון, הלא ודאי אין שייך 'קם ליה בדבריה מיניה' כי אין שם חיוב מיתה? ויש לומר שלולא מיעוט 'אנשים' הוה אמינא שהפטור מממון אינו משום חיוב מיתה של החובל, אלא שלא חייבה תורה ממון כשנהרג אדם.

ועוד יש לומר דסלקא דעתין לפטור הבעלים מדמי ולדות משום חיובם מיתה בידי שמים. [ואכן יש סוברים שמיתה ביד"ש פוטרת מממון – ע' פ"ג דכתובות. וגלתה תורה שאין אומרים כן לענין שור שהמית. וע' בפנים יפות (משפטים) ועוד – טעמים בדבר. וע' במנחת שלמה (צ) שצדד שלפי האמת אין חיוב מיתה, כי התורה החליפה עיקר חיוב זה בחיוב כופר].

'מתקיף לה רב אדא בר אהבה, אטו באסון תליא מילתא, בכוונה תליא מילתא'. לפרוש רש"י, יש לעמוד לכאורה על קושית רב אדא; הלא לשיטתו מתפרש 'לא יהיה אסון' דקרא, על חברו שנתכוין אליו, ואם כן לכאורה נוכל למעט באופן כזה, שאם השור כיוון לאדם ומתו אדם, חייב בדמי ולדות [ו'בעל השור נקי' הוצרך לפטור] – הא ליתא, שהרי ממשמעות המיעוט 'כי ינצו אנשים' ולא שוורים, משמע שהשוורים ניצים ביניהם ומתכוונים זה לזה. ועל כן הקשה רב אדא, הלא במקרה כזה שאינו מתכוין להריגת אדם, גם באדם אינו נפטר מממון.

'רבי עקיבא אומר: נקי מדמי עבד'. לא אמר 'מחצי דמי עבד', כדלעיל בדרשת רבי אלעזר: 'נקי מחצי כופר' שהרי לשיטת רבי עקיבא תם שחבל באדם משלם נזק שלם, ולכן לולא המיעוט היה משלם שלשים שלמים (רבנו פרץ).

ועדיין יש לדקדק לריה"ג שאמר 'נקי מדמי ולדות' ולא אמר 'מחצי' – לדעת הסוברים שלא מיעט ריה"ג אלא תם ולא מועד (כדברי רבא בתחילה. וכ"כ הרי"ד אף למסקנא)? ויש לומר שבדמי ולדות פשיטא שלא היה משלם יותר מחצי כדין תם, ואין צריך לומר. אולם בכופר יש מקום להדגשת 'חצי כופר', לפי שאינו בכלל נזיקין.

(ע"ב) 'כשקדם בעליו ושחטו... אבל הכא דמעיקרא בר קטלא הוה, לא צריך קרא אע"ג דשחטיה. ולרבי עקיבא נמי ודאי הכי הוה?...'. שיטת הירושלמי (בפרקין) שאכן הוצרך קרא לאופן זה, שקדם ושחטו.

ויש בדבר נפקותא גם לדידן, לענין תשלומי דמים [לא 'כופר']; לפי דעת הראב"ד (נזקי ממון י, יד) ששור תם שהמית אדם שלא בכוונה חייב בדמי הנהרג שהרי אינו בסקילה. אם כן, כאשר המית בכוונה וקדם ושחטו, אזי לשיטת תלמוד דידן אינו משלם דמים, כיון דמעיקרא בר קטלא ובאותה שעה נפטר מן התשלומין, ד'הביאחו לבית דין...'. והוא הדין בכל אופן שנפטר אחר כך מסקילה [כגון: ראוהו שנים, אלא שלא בא להעיד אלא עד אחד, או שהעידו בפני ב"ד של שלשה ולא של כ"ג וכדו'], ואילו לשיטת הירושלמי – יהוייב בדמים (עפ"י אחיעזר ח"ג סוסי"י כב; ח"ד סב).

ובספר זכר יצחק (ח"א כב) כתב שהירושלמי לא אמר אלא בקנס שלשים של עבד, וטעמו שהחויב מתחיל רק משעת העמדה בדין, לכן כל שנשתנה המצב לפני גמר הדין, ונוצרה אפשרות לחייבו בממון, יכולים ב"ד לחייבו. ואילו תלמוד דידן הולך לשיטתו במקום אחר, שאף בקנס חל חויב מסוים קודם העמדה בדין [שלכן לשיטת הבבלי מועילה מחילה בקנס קודם העמדה בדין]. וכל זה בקנס, אבל בכופר, אף להירושלמי, קדם ושחטו לא צריך קרא, דכופרא כפרה ולא קנסא.

'הואיל ומחמירני בעבד יותר מבן חורין... ועבד יפה סלע נותן שלשים, משתלם נמי דמי עבד מן העליה? כתב רחמנא...' מדברי התוס' מבואר שהסברה היא כיון שהמחיר קצוב לעולם, לכן גם כאשר אין השור יפה כלום משתלם מהעליה, לפי שלעולם אין לפחות או להוסיף מהסכום הקצוב. ויש מפרשים שיותר מצויים עבדים ששונים פחות משלשים שקלים, מאלו השונים יותר, ואם כן מה שאמרה תורה לשלם ל', הרי זו חומרא, ולכן סלקא דעתין להחמיר לשלם מן העליה (תור"פ תורא"ש ורשב"א).

אפשר כוונתם לסתם עבד הניגח ע"י שור, ולא לעבדים בכללם, שיותר מצוי שיהו בין הניגחין חלשים או חלשי הדעת שאינם נוהרים – ע' אג"מ ח"מ ח"א יב.
וע' בעקידת יצחק (משפטים) ששלשים שקלים הוא המחיר הממוצע של סתם עבדים. וע"ע בפרוש הספורנו טעם אחר. וגם נתנו סימן בדבר 'עבד עבדים יהיה לאחיו' – בגימטריא 30 (דעת זקנים מבעלי התוס' שם).

זוהמית איש או אשה. אמר ר' עקיבא: וכי מה בא זה ללמדנו, אם לחייב על האשה כאיש, הרי כבר נאמר... אלא להקיש אשה לאיש, מה איש נזקיו ליורשיו אף אשה נזקיה ליורשיה. פירוש, שלא נאמר דוקא באיש אמרה תורה לשלם כופר ליורשיו לפי ש'ברא כרעיה דאבוה' הוא וכאילו הניגח עצמו משתלם, קא משמע לן שגם באשה – נזקיה ליורשיה, וכן בבב"ב ובבב"א (עפ"י אדרת אליהו משפטים).

זסבר רבי עקיבא לא ירית לה בעל? והתניא וירש אתה מכאן שהבעל יורש את אשתו. דברי רבי עקיבא. אמר ריש לקיש לא אמר אלא בכופר... כתב הרשב"א שהיה יכול לומר דאדרבה, הואיל ואמר רבי עקיבא ירושת הבעל דאורייתא, לכך הוצרך כאן ללימוד מיוחד שהכופר דין אחר לו שהוא ניתן ליורשי האשה ולא לבעל, אלא נוח לגמרא להשמיענו שהכופר משתלם רק לאחר מיתה ולכך נחשב הוא 'ראוי'.

'אלא בכופר, הואיל ואין משתלם אלא לאחר מיתה, והוה ליה 'ראוי' ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק...' המנחת-חינוך (נא) כתב שחויב כופר מעיקרו זכתה אותו תורה ליורשים, ואין כאן ענין הנחלה של המת (וכן הלך בשיטה זו האור-שמח הל' נזקי ממון ט, יא. וע' בחידושי הפלאה לעיל). וכבר הרגיש מדברי הגמרא כאן שאמרו על כופר – 'ראוי'. ונדחק בפירוש הדבר. ואכן כמה אחרונים העירו על דבריו ונקטו שהחויב בא מכח זכות המת, ויש כאן תורת הנחלה (ע' חידושי הגר"ח הלוי הל' נחלות; חזון איש ב"ק טו, לו; אחיעזר ח"ג לה ד"ה ומה; שו"ת משנת ר' אהרן נה, א; שיעורי ר' שמואל גטין מג. (עמ' שכט בהוצ' המשפחה); אילת השחר).